

Život i političko-društveno djelovanje Rikarda Lenca

Knežević, Kristina

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:732398>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Kristina Knežević
Život i političko-društveno djelovanje Rikarda Lenca
(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest

Kristina Knežević

JMBAG: 0009086194

Život i političko-društveno djelovanje Rikarda Lenca
(ZAVRŠNI RAD)

Preddiplomski sveučilišni studij povijesti

Mentor: doc. dr. sc. Andrea Roknić Bežanić

Rijeka, 2023.

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad pod naslovom *Život i političko-društveno djelovanje Rikarda Lenca* te da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, ideje i nalazi koji su u radu citirani ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studentice: Kristina Knežević

Datum: rujan 2023.

Vlastoručni potpis: _____

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Sva lica Rijeke na prijelazu stoljeća	2
2.1. Rijeka – Od Mađara do Države SHS	2
2.2. Rijeka i Država SHS	6
3. Život Rikarda Lenca	8
3.1. Odyjetnički rad.....	11
3.2. Politički rad	13
3.2.1. Rikard Lenac, riječki župan.....	13
3.2.2. Zadnje političke aktivnosti Rikarda Lenca	17
3.2.3. Politički spisi Rikarda Lenca.....	19
3.3. Društveni rad	20
3.3.1. Stvaralački rad	22
3.3.2. Oporuka Rikarda Lenca.....	23
4. Zaključak.....	25
5. Bibliografija	27
6. Popis priloga	30

Sažetak

Rikard Lenac (1868. – 1943.) bio je riječki odvjetnik, publicist, političar, prevoditelj i erudit. Na političku pozornicu stupa 1918. kada ga tadašnji ban Antun pl. Mihalovich imenuje velikim županom za grad Rijeku i okolicu. Njegova aktivna borba za netuđinskom Rijekom trajat će sve do kraja Pariške mirovne konferencije kada shvaća da je borba za hrvatski grad na Rječini izgubljena. Iza sebe je ostavio bogatu ostavštinu (18 kutija) koja je pohranjena u Državnom arhivu u Rijeci.

Rad je podijeljen u dva dijela. Prvi dio rada donosi povijesni kontekst u kojemu se tematizira povijest grada Rijeke od Hrvatsko-ugarske nagodbe do dolaska Rikarda Lenca na vlast 1918. Drugi dio rada podijeljen je sukladno građi o Rikardu Lencu dostupnoj u Arhivu u Rijeci – na odvjetnički, politički i društveni rad što je popraćeno podpoglavljima koja govore o njegovoj stvaralačkoj djelatnosti.

Ključne riječi: Rikard Lenac, odvjetnik, veliki župan, Narodna čitaonica riečka, Rijeka, Država SHS

1. Uvod

Često pojedinci, koji su bili zaslužni za neka ključna povijesna događanja, ostanu u sjeni. Jesu li svoj zaborav „zavrijedili“ zbog nemarnosti svojih građana i mlađih pokoljenja, zbog svojega skromnog i neupadljivog karaktera ili nečega trećeg? Što ih je točno gurnulo u zaborav?

Jedan je od takvih neupadljivih pojedinaca zasigurno Rikard Lenac, političar, publicist, prevoditelj, književnik, erudit i odvjetnik. Osoba koja je za grad Rijeku učinila mnogo, a otišla je s riječke pozornice misleći da to nije dovoljno. Rad se bavi upravo njime zbog toga nagrizajućeg zaborava koji je dopustio da se o njemu od vremena njegove smrti 1943. pa do današnjih dana ne napiše mnogo. O Rikardu Lencu najviše je dosad pisao Irvin Lukežić,¹ a spominje se u djelima Milke Šuprahe-Perišić,² Katice Tadić,³ Ferda Čulinovića⁴ i još u ponekim radovima koji će biti predstavljeni u ovome radu.

Rad se putem izvorne građe dostupne u Državnom arhivu u Rijeci⁵ bavi biografijom Rikarda Lenca, a cilj je predstaviti i osvjetliti život i političko-društveno djelovanje ovog iznimnog Riječanina kao i ukazati na njegovu specifičnu ulogu koju je imao u značajnim godinama riječke povijesti. Rad je podijeljen na sljedeći način: prvi dio rada bavi se povijesnim kontekstom Rijeke od 19. stoljeća pa do dolaska Rikarda Lenca na vlast, a drugi dio rada izravno se bavi njegovim životom koji je podijeljen na poglavlja o odvjetničkom, političkom i društvenom djelovanju s potrebnim podpoglavljima koja govore o njegovu stvaralačkom, spisateljskom radu.

¹ Irvin LUKEŽIĆ, “Zaboravljeni riječki velikan”, *Sušačka revija*, br. 44., Rijeka, 2003.; *Riječki ilirski triptihon i drugi ogledi*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 2007.

² Milka ŠUPRAHA-PERIŠIĆ, “Čuvari građanskog vremena”, *Vijenac*, br. 8./175, Zagreb, 2000.

³ Katica TADIĆ, “Narodna čitaonica riječka od osnivanja do spajanja u Gradsku biblioteku Rijeka”. U: *Gradska knjižnica Rijeka*. Rijeka, 2000.

⁴ Ferdo ČULINOVIĆ, *Riječka država od Londonskog pakta i Danuncijade do Rapalla i aneksije Italiji*, Školska knjiga, Zagreb, 1953.

⁵ HR DAR (PAR), Sumarni inventar arhivskog fonda (s elementima analitičkoga) Rikard Lenac (1868-1943) 1871-1943 (1944-1984); 391 (RO-27), Rijeka, 1993. Priredila J. Kaloper-Bakrač.

2. Sva lica Rijeke na prijelazu stoljeća

2.1. Rijeka – Od Mađara do Države SHS

Status Rijeke već je od 19. stoljeća i Hrvatsko-ugarske nagodbe bio složen. Razdoblje provizorija (osmišljenog da traje privremeno) započinje 1870., a trajat će sve do sloma Austro-Ugarske Monarhije 1918.⁶ Barun Levin Rauch, u to doba namjesnik banske časti te snažni unionist pod svaku je cijenu, uz oštre i represivne poteze, htio provesti Nagodbu.⁷ Nakon mnogih razmatranja i rasprava koje su potrajale sve do srpnja 1868., Hrvatski je sabor prihvatio, za hrvatski narod nepravedno sklopljenu Nagodbu, u rujnu iste godine.⁸ Prihvaćanjem Nagodbe stvorila se višedesetljetna gorčina između dvaju naroda preko Drave koja će ostati na snazi sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije 1918.⁹ (Ne)spretno sklopljena *Riječka krpica* bila je dodatan udarac hrvatskom teritoriju, a građanima Rijeke definitivna odgoda hrvatske vlasti u gradu. Mađari, iako u tekstu Nagodbe ističući teritorijalnu cjelovitost hrvatskih zemalja i pružanje svoje podrške povezivanju hrvatskih teritorija, nisu pravedno postupili u onom dijelu Nagodbe koji se ticao pripadnosti Rijeke. Naime, kako ni hrvatska ni ugarska strana nisu mogle postići dogovor oko grada, pitanje Rijeke ostavljeno je kralju na razmatranje. Kralj je, da bi Nagodba bila valjana, oba njena teksta – i hrvatski i ugarski – trebao potvrditi. Hrvatski tekst Nagodbe u kojem stoji kako Rijeka ne pripada Ugarskoj, već se o njenom statusu treba raspravljati na daljnjim saborskim

⁶ Skupina autora, *Povijest Rijeke*, Izdavački centar Rijeka, Skupština općine Rijeka, Rijeka, 1988., str. 231.

⁷ Agneza SZABO, “Dualističko uređenje monarhije i posljedice za Hrvatsku. Hrvatsko-ugarska nagodba”, *Povijest Hrvata*, knj. 2., Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 459.

⁸ Tom se Nagodbom hrvatski narod odrekao financijske samostalnosti, a velika većina hrvatskih poreza izdvajala se za ugarske potrebe što je bio jedan od glavnih problema u kasnijim godinama koji su se neuspješno pokušavali riješiti. Nagodbom se i ukida tradicionalna vojna uloga bana kojega sada imenuje kralj, a na prijedlog ugarskog ministra predsjednika što je bana učinilo ovisnim o ugarskoj vladi. Ukinuta je i dotadašnja Hrvatska dvorska kancelarija u Beču. Ipak, jedan od najvećih problema bilo je pitanje statusa i pripadnosti grada Rijeke, prema: SZABO, “Dualističko uređenje monarhije i posljedice za Hrvatsku. Hrvatsko-ugarska nagodba”, str. 460-461.

⁹ Pretpostavlja se da je jedan od pokazatelja riječkog nezadovoljstva i sveopće atmosfere u gradu uništenje spomenika posvećenom caru Franji Josipu I. Naime, Riječani su 1852. prilikom careva posjeta gradu Rijeci odlučili njemu u čast, kao zahvalu za sve dobrobiti koje je učinio gradu Rijeci, podignuti fontanu isklesanu iz istarskog kamena na čijem bi vrhu postojala stajao sam car Franjo Josip I. Svečano otvorenje fontane nazvane Francesco-Giuseppina odigralo se 1857. u tadašnjoj ulici Via Lido (danas križanje Adamićeve ulice i Ulice Ignacija Henckea). No, 1874. fontana se uklonila, a razlog je – širenje i razvoj grada, tj. nova prometna regulacija obale. Neki smatraju, s obzirom na to da se fontana demontirala šest godina nakon Nagodbe, da je uklanjanje fontane izraz otpora i pobune protiv predaje grada Mađarima. Fontana se nije sačuvala, no mramorni kip Franja Josipa I. jest te se on čuva u Državnom arhivu u Rijeci. Prema: Mario PINTARIĆ, „Viva il Clemente, il Pacifico, il Magnanimo, l’Augustissimo Imperatore nostro Francesco Giuseppe I.“: zaboravljena riječka fontana cara Franje Josipa I., blog objavljen (25. 3. 2020.) na stranici projekta „Et tibi dabo: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine“, <https://donart.uniri.hr/mario-pintaric-viva-il-clemente-il-pacifico-il-magnanimo-laugustissimo-imperatore-nostro-francesco-giuseppe-i-zaboravljena-rijecka-fontana-cara-franje-josipa-i/>, pristup ostvaren 2. 7. 2023.

pregovorima, kralj je potvrdio. Mađari su u svoj izvornik Nagodbe dodali drukčiju odredbu – Rijeka ne pripada teritoriju Hrvatske *jer čini s ugarskom krunom spojeno tijelo*.¹⁰ Takav tekst upisan je u mađarski izvornik i sankcioniran, a s obzirom da su se nagodbe trebale međusobno uskladiti, na riječki je samo dodan nalijepljen listić koji je Rijeku, kako je već rečeno, predao Ugarskoj. Sabor je 17. 11. 1868. u Zagrebu ipak potvrdio *Riječku krpicu*, tj. nepravedno donesenu presudu, nadajući se da će se o pitanju Rijeke još raspravljati, pa da će na kraju i doći do pozitivnog ishoda po hrvatski narod.¹¹

Riječko pitanje nastavilo se razmatrati kroz cijelu 1869. Kako je uopće došlo do toga da stanje u Rijeci bude nepromijenjeno tijekom idućih skoro pedeset godina? Bila je to politički lukava igra koju su Mađari ponudili Hrvatskom kraljevinskom odboru, a koji je s njima pregovarao o uređenju Rijeke. Hrvatski se odbor tako morao odlučiti između dvije ponuđene opcije. Prva je predlagala da se grad brine o svojim unutarnjim poslovima, poslovi bogoštovlja pripali bi hrvatskoj autonomiji, dok bi se pravosudnim stvarima bavio Zagreb. Druga opcija (za koju su Mađari pretpostavljali da će bolje proći u pregovorima) postojala je u slučaju neprihvatanja uređenja prve ponude, a značila je odgađanje pregovora do daljnjega dok bi vlast u Rijeci preuzela zajednička vlada. Drugu ponudu, tj. odgodu *riječkog pitanja* prihvatile su obje delegacije koje su vodile pregovore što je dovelo do uvođenja riječkog *provizorija*.¹² Na taj si je način ugarska vlada osigurala utjecaj i vlast u gradu Rijeci.¹³ Rijeka je de jure bila zasebno tijelo, ona nije bila država, no sadržavala je neke elemente državnosti. Ono što je posebno kod njenog statusa, tj. *corpusa separatuma*, bilo je da nije pripadala ni području Hrvatske ni Ugarske. Riječani su bili ugarski državljani i imali su ugarsko državljanstvo, no to državljanstvo predstavljalo je pripadnost *zemljama ugarske krune* što nije bilo jednako terminu *ugarska država* s obzirom da su zemlje ugarske krune obuhvaćale, uz Ugarsku, i Hrvatsku što je doneseno Nagodbom iz 1868.¹⁴

¹⁰ SZABO, “Dualističko uređenje monarhije i posljedice za Hrvatsku. Hrvatsko-ugarska nagodba”, str. 462.

¹¹ Ibid.

¹² Riječki provizorij uveden je potvrdom cara Franje Josipa I. 28/29. 7. 1870. Gradom Rijekom i kotarom upravlja guverner kojega bira kralj, a na prijedlog predsjednika ugarske vlade (guverner Rijeke i hrvatsko-ugarskog primorja). Guverner je imao ovlasti upravljanja javnom upravom u gradu te pomorstva na prostoru između Rijeke i Karlobaga. Osim guvernera, nastavlja se po tradiciji javna uprava sa zastupničkom skupštinom i biranim gradonačelnikom. Novi riječki guverner tako je postao Jozsef Zichy. Funkciju guvernera uvijek su obnašali pripadnici uglednih mađarskih magnatskih obitelji. Zastupnička skupština upravljala je gradom uz gradsko vijeće koje je bilo pod kontrolom riječkog guvernera. Vlast iz Budimpešte nadzirala je prosvjetu, sudstvo i druge javne službe čime je jedino stara hrvatska gimnazija ostala izuzeta iz nadzora. Prema: Skupina autora, *Povijest Rijeke*, str. 231-232.

¹³ SZABO, “Dualističko uređenje monarhije i posljedice za Hrvatsku. Hrvatsko-ugarska nagodba”, str. 463.

¹⁴ Ferdo ČULINOVIĆ, *Riječka država: od Londonskog pakta i Danuncijade do Rapalla i aneksije Italiji*, Zagreb, Školska knjiga, 1953., str. 30-31.

Zaključno, Ugarska nad gradom Rijekom nije imala suverenitet, a ponašala se i provodila ga kao da joj je to pravno dozvoljeno sve do sloma Monarhije. Zato se nastojalo ukloniti sve slavenske, prije svega hrvatske dijelove, a Mađari su vrijedno radili na tome da se u riječki život uvede što više mađarskih elemenata. Ubrzo je došlo do pune dominacije mađarske vlasti u Rijeci. Kako bi se gradu ostavio osjećaj prividne slobode dopušteno je vraćanje naslova Riječka županija. Hrvatski sabor prihvatio je riječki provizorij 20. 7. 1870. uz zahtjev da se u budućnosti ponovno sastanu odbori koji će to provizorno stanje svojom odlukom dokinuti i time pregovorima privesti kraju. No, provizorij je ubrzo postao, umjesto privremenog, trajno rješenje za Rijeku pa su Mađari uspješno – sve do sloma dualne Monarhije odgodili *riječko pitanje*.¹⁵

Ipak, razdoblje Mađara u Rijeci pamti se kao zlatno doba riječke povijesti, vrijeme ubrzanog razvoja i širenja grada. Gradnjom željeznice koja je spajala sada mađarsku luku s Budimpeštom, Rijeka je izašla iz prometne izolacije u kojoj se našla prije utanačenja Nagodbe.¹⁶ Modernizacija luke kreće već početkom 1870-ih godina puštanjem u promet budimpeštansko-riječke željeznice. Riječka je luka gradnjom dva velika gata već do početka 80-ih godina 19. stoljeća, dogradnjom riječkog lukobrana pa i širenjem sušačke luke znatno proširena u usporedbi s prenegodbenom Rijekom. Zapadna obala grada obuhvaćala je mala brodogradilišta, kasnije i *Tvornicu torpeda Whitehead & Co*. Grad se od 1882. mogao pohvaliti i otvorenom *Ljuštionicom riže*, kao i od 1882. *Rafinerijom nafte*. Industrijska proizvodnja obuhvaćala je *Tvornicu drvene ambalaže*, *Riječku tvornicu pokućstva* te jedan od najpoznatijih simbola Rijeke – *Tvornicu papira Smith i Meynier* (iako najvećim dijelom na sušačkoj strani grada). Za grad su bila bitna i *Tvornicu za preradu duhana*, tvornica čokolade i druga sitna prerađivačka poduzeća.¹⁷

Političkom, kao i društveno-kulturnom scenom u Rijeci, dugi je niz godina vladao Giovanni Ciotta, sve do 1896. kada se krajem njegove vlasti u gradu svršila jedna generacija, a otpočela nova – autonomaška sa svojim predstavnicima Ricardom Zanellom, Micheleom Mayländerom i drugima.¹⁸ Oni se uz riječke mađarone¹⁹ iako brojčano manji, ističu kao vrlo važan

¹⁵ SZABO, “Dualističko uređenje monarhije i posljedice za Hrvatsku. Hrvatsko-ugarska nagodba”, str. 463.

¹⁶ Skupina autora, *Povijest Rijeke*, str. 241.

¹⁷ Ibid., str. 258-261.

¹⁸ Ibid., str. 232.

¹⁹ Mađaron je naziv prvotno nastao 1840-ih godina za pripadnika Hrvatsko-ugarske stranke, a kao pogrдна oznaka iz redova iliraca, pripadnika Ilirske, kasnije Narodne stranke. Navedene dvije stranke po svom su političkom programu bile međusobno posve oprečne. Mađaroni su prije svega htjeli što veće političko povezivanje Hrvatske i Ugarske. Borili su se za uvođenje mađarskog jezika u škole kao i za ukidanje štokavskog narječja koje su zagovarali ilirci.

segment tadašnjeg riječkog političkog života. Riječki *ungarezi*, tj. mađaroni, postaju relevantniji nakon donošenja Nagodbe i početaka investicijskih zahvata koji se iz mađarske metropole slijevaju u grad na moru. Riječki talijanaši u političkom se smislu povezuju s mađaronima, a smatraju se i pripadnicima Liberalne stranke u Ugarskoj. Kasnije će riječki *ungarezi* uvidjeti da suradnje s mađarskim krugovima nisu ostavile velikoga rezultata pa će se okrenuti drugim opcijama. Uza sve spomenute političke opcije, izdvaja se i snažna talijanska iredentistička struja koja jača s osnovanim društvima *Giovine Fiume* i *Circolo letterario*.²⁰ No, što se događa sa slavenskim, hrvatskim elementom u Rijeci? Talijanske i mađarske škole uvelike su istisnule hrvatske o čemu svjedoči i preseljenje hrvatske gimnazije iz Rijeke na Sušak 1896. Istočna obala Rječine tako je postala sve važniji predstavnik i glavni borac za hrvatski identitet s obzirom na to da zapadno od Sušaka nije bilo hrvatskih odgojnih institucija. Ipak, se borba za očuvanje hrvatskog identiteta nastavila iako nije imala velik utjecaj, bila je prisutna kroz djelovanja pojedinaca osobito onih koji su bili aktivni članovi riječke Čitaonice. Uz Čitaonicu, Crkva je bila sigurno utočište riječkim Hrvatima. Zbog sve većeg ungareško-talijanaškog utjecaja, talijanski jezik počeo je prodirati čak i u Crkvu istovremeno uklanjajući hrvatski, a razmišljalo se i o izuzimanju Rijeke iz Senjsko-modruške biskupije te o njenom uključivanju u neku od biskupija u Mađarskoj. Zato, kako je već spomenuto, nadu u povratak i očuvanje hrvatske Rijeke daje Sušak i pravaška struja. Tako se 1878. na Sušaku pokreće *Sloboda*, pravaški list, a tamo djeluje sve do 1884. kada se prebacuje u Zagreb.²¹ Za razvoj pravaškog pokreta u Rijeci zaslužan je Ante Starčević, i sam građanin Rijeke u 60-im godinama 19. stoljeća kada je djelovao kao bilježnik Riječke županije. Erazmo Barčić i ostali primorski pravaši neumorno rade na odupiranju mađarizaciji i talijanizaciji pa se osniva i *Organizacija za unapređenje hrvatstva u Rijeci* kao i *Društvo za njegovanje materinskog jezika „Ljudevit Gaj“*.²² Frano Supilo, koji osniva *Novi list* i razvija ga u relevantno hrvatsko glasilo,

1860-ih godina mađaroni su se okupili u Unionističkoj stranci čiji je osnovni cilj bio povezivanje Hrvatske s Ugarskom bez ikakvih uvjeta što se i dogodilo Nagodbom 1868. Riječki mađaroni predstavljali su povlašteni društveni sloj kojeg su činili pojedinci na visokim pozicijama u gradu, a koji su smatrali da će Rijeka svoj puni potencijal prije dostići preko Pešte nego preko Banske Hrvatske. Govorili su njemačkim, mađarskim i talijanskim jezikom, dakako jezicima kojima riječki, hrvatski puk nije živio. *Fiume con Ungheria (Rijeka s Ugarskom)* bila je njihova krilatica, a novine – *Gazetta di Fiume, Giornale di Fiume i La Bilancia* – na talijanskom jeziku širile su njihove ideje. Prema: mađaroni. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristup ostvaren 9. 9. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37946>>., Maja POLIĆ, „Prilog poznavanju prilika u Rijeci i njezinu zaleđu uoči Hrvatsko--ugarske nagodbe te njihov utjecaj na hrvatski čitaonički pokret“, *Historijski zbornik*, vol. 62, br. 2, 2009, str. 395, 397.

²⁰ Skupina autora, *Povijest Rijeke*, str. 235-237.

²¹ Ibid., str. 235.

²² Ibid., str. 237.

odvest će Rijeku, zajedno sa svojim istomišljenicima, u novo doba koje će gradu donijeti ponovnu nadu u vidu osnivanja Države SHS. Novoosnovana država nakratko je slavenskom življu u Rijeci pokazala kako je drugačija riječka pozornica, a prije svega hrvatska, itekako moguća.²³

Rijeka je tako na prijelazu stoljeća bila rascijepljena između nemalog broja političkih struja u gradu. Mađarska zastava vijoreći se s gradskog tornja te mađarski jezik koji se govorio u riječkim školama i javnom životu bili su očiti pokazatelji mađarskog presizanja i prisvajanja grada. Hrvatskim jezikom služile su se *mlekarice* i radnici u luci i na gradilištu, a čakavski dijalekt bio je nešto čega su se stanovnici sramili. Identitet Rijeke bio je vrlo upitan: neki od Riječana osjećali su se Talijanima i izražavali ljubav prema talijanskoj naciji, dok je sami grad istovremeno bio pod ugarskom vlašću, a narod koji u njemu živi – hrvatski.²⁴ Hrvatski identitet će se na prijelazu stoljeća (barem nakratko) izboriti za svoje naslijeđe slomom Austro-Ugarske Monarhije i osnivanjem Države SHS.

2.2. Rijeka i Država SHS

Završetak 1. svjetskog rata označio je i početak kraja Austro-Ugarske Monarhije. To je za znatan broj naroda koji su je činili predstavljalo početak možda novog, samostalnog života. Ta se ideja učinila milom i Hrvatima koji su počeli, nakon duge zajednice s Mađarima, raditi na ostvarenju ideje o južnoslavenskoj državi koja se već poduže vrijeme nalazila u hrvatskim planovima. Snovi su se počeli činiti lakše ostvarivima nakon *Wilsonovih 14 točaka*,²⁵ pogotovo zbog 10. točke koja je narodima Austro-Ugarske Monarhije omogućavala slobodu samoodređenja.²⁶ Na taj je način sudbina Monarhije predana u ruke slavenskim, malim narodima. Nakon odluke češkog naroda za prekid svih odnosa s Monarhijom, isto čine i hrvatski zastupnici 21. 10. 1918. te time završava hrvatsko-ugarsko, a potom i hrvatsko-austrijsko savezništvo. Luigi Ossoinack, riječki zastupnik u Ugarskom saboru, izjavljuje da i *talijanska* Rijeka želi, kako nalaže pravilo samoodređenja, svoje pravo na samostalnu odluku o svojoj sudbini.²⁷ Već je tim pridjevom

²³ Ibid.

²⁴ Goran MORAVČEK, *Rijeka – između mita i povijesti*, Adamić, Rijeka, 2006., str. 13.

²⁵ *Wilsonovih 14 točaka* – program koji je pred Američkim kongresom 8. 1. 1918. iznio predsjednik Thomas Woodrow Wilson, a koji je trebao služiti kao plan i program koji će poslijeratna Europa poštivati i prema njemu se voditi. Prema: Četrnaest točaka predsjednika Wilsona. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristup ostvaren 9. 7. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13339>>.

²⁶ Ibid.

²⁷ Milan MARJANOVIĆ, “Rijeka od 1860. Do 1918.”, u: *Rijeka: geografija, etnologija, ekonomija, saobraćaj, povijest, kultura*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1953., str. 250.

talijanska pokazao kako je za Rijeku, nimalo čudno, opet zainteresirano više strana. Ossoinacku se suprotstavljaju riječki, jugoslavenski političari već 22. 10. 1918. kada u *Primorskim novinama* daju izjavu²⁸ kako je *to samoopredjeljenje (Rijeke) dovedeno ad absurdum* te da je to *atomizacija opredjeljenja*. Tako slavensku, odnosno hrvatsku struju nasuprot autonomaškoj predstavljaju: dr. Andre Bakarčić (predsjednik Narodne organizacije) te članovi – dr. Rikard Lenac, Fran Brelić, dr. Dragutin Bakarčić ml., Alberto Bonetić, Fr. Jakovčić,²⁹ dr. Augustin Juretić i Viktor Ružić.³⁰

Dana 29. 10. 1918. Sabor Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije donio je službeni zaključak kojim prekida sve državopravne veze s Austro-Ugarskom Monarhijom. Prekidom tih veza, prestala je vrijediti Nagodba, a vezano uz nju i *Riječka krpica*. Time je Rijeka povratila status prije *corpusa separatuma* i postala sastavnim dijelom hrvatskog teritorija kao što je to bila i prije 1868.

Vlast je u Rijeci istoga dana preuzelo Narodno vijeće Rijeka – Sušak, tj. predstavnici vlasti Države SHS. Konstantnin Rojčević,³¹ povjerenik Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srbina³² u Zagrebu, sastavio je dan poslije, 30. 10. 1918., proglas o preuzimanju državne vlasti nad Rijekom.³³ U proglasu stoji da je Rojčević imenovan političkim upraviteljem za grad Rijeku i Sušak s kotarom te da odsada preuzima suverenu državnu vlast nad Rijekom u ime Narodnog

²⁸ Narodna organizacija je u *Primorskim novinama* između ostalog podsjetila i na stare članke riječkih automonaša koji su svojim istraživanjima potvrdili slavenski identitet Rijeke. Tako spominju *L'eco di Fiume* i njegov broj iz 1860. gdje stoji u članku: *U Rijeci govore talijanski pojedinci i malo njih od puka; grad se, bilo nam to drago ili ne, broji u slavenske gradove. (A Fiume parlato l'italiano i singoli e pochi del volgo, la città, piaccia o meno, va annoverata fra le slave.)* Prema: MARJANOVIĆ, "Rijeka od 1860. do 1918.", str. 250-251.

²⁹ Puno ime "Jakovčića" ne spominje se u literaturi (MARJANOVIĆ, "Rijeka od 1860. do 1918.", str. 251.) Moguće Fran(e) ili Franjo Jakovčić.

³⁰ Ibid., str. 251.

³¹ Konstantin Rojčević (1857. – 1941.) bio je činovnik Banske Hrvatske. Svoj radni vijek proveo je službujući po skoro svim županijama Banske Hrvatske, najčešće kao povjerenik kotara. Jedna je od malo poznatih ličnosti riječke povijesti, a bio je među ključnim akterima pri preuzimanju (kratkotrajne) vlasti u Rijeci 1918. kao politički upravitelj za grad Rijeku te Sušak s kotarom. Kako piše Ivan Jeličić, bio je zapravo privremeni prethodnik velikog župana Rikarda Lenca. Rojčević je 7. 11. 1918. premješten u Ogulin, a iduće je godine umirovljen. Prema: Ivan JELIČIĆ, "Prilozi za biografiju Konstantina Rojčevića", *Artefakti*. Prilozi za povijest Srba u Hrvatskoj, br. 18., Rijeka, 2021., str. 11-24., https://www.academia.edu/70867731/Prilozi_za_biografiju_Konstantina_Roj%C4%8Devi%C4%87a., pristup ostvaren 10. 9. 2023.

³² Izraz *Slovenaca, Hrvata i Srbina* preuzet je iz originalnog dokumenta, tj. proglasa Konstantina Rojčevića o preuzimanju vlasti nad Rijekom.

³³ Zapisnik Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba o preuzimanju državne vlasti nad Rijekom 30. 10. 1918. Prijepis zapisnika pohranjen je u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja, a dostupan je za pregled na fb stranici Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka: https://www.facebook.com/ppmhp/posts/10157690674187322/?locale=hi_IN&paipv=0&eav=AfavFpTEqqMF1SMvfFhx1KGMcqdMbVdVXBvVfIsfTScMxChpak3h1Ih7dbopd79fV4c&_rdr, pristup ostvaren 10.9.2023.

vijeća SHS.³⁴ Dan potom, 31. 10. 1918., tadašnji ban Antun pl. Mihalović imenovao je Rikarda Lenca velikim županom za Rijeku i okolicu.³⁵ Time je dotadašnji, ujedno i zadnji, mađarski guverner Zoltán Jekelfalussy morao odstupiti s vlasti i mjesto u Guvernerovoj palaču predati dr. Lencu.³⁶

U vrijeme kada Narodno vijeće SHS preuzima vlast u Rijeci osniva se talijansko Narodno vijeće, tj. Consiglio nazionale Italiano di Fiume. Ono je služilo kao predstavnik Talijana i talijanaša u Rijeci, a s ciljem priključenja Rijeke Italiji.³⁷ Uz talijansku struju, autonomaška radi na riječkoj autonomiji, te ne zamišlja niti ne želi budućnost Rijeke ni s Državom SHS, ni s Kraljevinom Italijom. No, autonomaška, a pogotovo slavenska opcija morale su pričekati jer je Rijeka, iako tek pripojena Državi SHS, za manje od dvadeset dana ponovno postala tuđa, ovaj put na sreću talijanskog Narodnog vijeća.³⁸

3. Život Rikarda Lenca

Rikard Lenac rođen je 16. 3. 1868. godine u Rijeci. Otac, Mate Lenac, bio je pomorski kapetan te je preminuo vrlo rano, već 1873. Majka, Antonija Lučić, preudala se za Vjenceslava Harasima s kojim je dobila kćer Gemmu Harasim, poslije poznatu riječku publicisticu. Rikard Lenac je nakon osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja u Rijeci svoje fakultetsko obrazovanje nastavio na zagrebačkom sveučilištu upisavši juridičko-politički fakultet. U Zagrebu se istakao kao vrlo vrijedan i zapažen student te je, kako i sam navodi u svome životopisu, godine 1889. (s dvadeset i jednom godinom) promoviran u doktora znanosti te ga to čini najmlađim doktorom znanosti u tadašnjoj Austro-Ugarskoj Monarhiji.³⁹ U narednim godinama polaže dva odvjjetnička ispita – jedan u lipnju 1892. u Budimpešti te drugi u Zagrebu, u ožujku 1894. Ugarsko ministarstvo pravosuđa imenovalo ga je odvjjetnikom na Rijeci 2.1. 1893. Svoju karijeru započinje u kući Giacich, točnije u uredu Silvestra Pallue, riječkog odvjjetnika, kod koga je obavljao praksu. Sa svojih dvadeset godina postaje redovnim članom Narodne čitaonice riečke, a biti će i njezinim

³⁴ Skupina autora, *Povijest Rijeke*, str. 287.

³⁵ Skupina autora, *Povijest Rijeke*, str. 286.

³⁶ Ibid., str. 285.

³⁷ ČULINOVIĆ, *Riječka država: od Londonskog pakta i Danuncijade do Rapalla i aneksije Italiji*, str. 40.

³⁸ Skupina autora, *Povijest Rijeke*, str. 285.

³⁹ HR DAR, Povijesna bilješka, str. 4-5.

predsjednikom u godinama prije Prvoga svjetskog rata.⁴⁰ U ranim 20-im godinama, kreće se u društvu istomišljenika te tako surađuje i radi na hrvatskoj ideji s ostalim znamenitim osobama tadašnje riječke scene – Erazmom Barčićem, dr. Marijanom Derenčinom i drugima.⁴¹ U tim je godinama, uza sve prisutnu mađarizaciju i talijansku struju u gradu, bilo bitno ne odustajati od rada na jačanju hrvatskog identiteta te je tako sa spomenutim riječkim intelektualcima radio na očuvanju hrvatskih nacionalnih prava u gotovo posve odnarođenoj Rijeci, kako piše Irvin Lukežić.⁴² Značajno je doprinosaio zajednici cijeloga života, a u zadnjim predratnim godinama istakao se zalaganjem u Narodnoj čitaonici gdje utječe na izdavanje *Ljetopisa Narodne čitaonice riečke*, sudjelovanjem u radu udruge za financijsku potporu siromašnim studentima te kao profesor na Kraljevskoj trgovačkoj akademiji na Sušaku gdje je dvije godine predavao kolegij *Poznavanje zakona*.⁴³ Godine 1895. ulazi u brak s Ines Bačić s kojom će imati tri kćeri – Divku, Danicu i Korneliju (Nelly).⁴⁴ Do Prvoga svjetskoga rata primarno se bavi odvjetništvom u Rijeci. Godine 1894. otvara svoj odvjetnički ured, a nakon smrti dr. Mayländera, riječkog autonomaša i odvjetnika, preuzima 1911. i njegovu odvjetničku kancelariju.⁴⁵ Odvjetnički rad prekida burna situacija u gradu Rijeci kada je Lenac proglašen velikim županom 30. 10. 1918. čime je, a već i dan prije, 29. 10. 1918. započela dugo očekivana hrvatska vlast u gradu. No, nakon kratkog vremena boravljenja u Guvernerovoj palači, od svega 17 dana, vlast je primoran predati Talijanskom narodnom vijeću. Rikard Lenac od početka 1919. godine u svojstvu jugoslavenskog delegata predstavlja riječke interese i htijenja na Mirovnoj konferenciji u Parizu koja se održavala u dvorcu Versailles od 18. 1. 1919. do 21. 1. 1920. Lenac je u nekoliko puta posjećivao Pariz za vrijeme trajanja Konferencije, a sačuvana su i pisma koja je slao svojoj ženi Ines, kao i dr. Viktoru Ružiću o zbivanjima i tijeku Konferencije.⁴⁶ Nakon što je *riječko pitanje* zaobiđeno, a Rijeka prešla u ruke Gabriela D'Annunzija, Lencu je počela kopniti nada o hrvatskoj Rijeci koja je bila tako živa i prisutna početkom studenog 1918. Nakon negodovanja saveznika o D'Annunzijevoj okupaciji Rijeke i progona pjesnika iz grada na Krvavi Božić 1920., dolazi do onoga što je

⁴⁰ Ibid., str. 5.

⁴¹ Irvin LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan”, *Sušačka revija*, br. 44, Rijeka, 2003., str. 106.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid., str. 106-108.

⁴⁴ HR DAR, Povijesna bilješka, str. 5.

⁴⁵ LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan”, str. 108.

⁴⁶ HR DAR, Povijesna bilješka, str. 5-6.

potvrđeno Rapalskim ugovorom⁴⁷ 12. 11. 1920. – osniva se Slobodna Država Rijeka. Rikard Lenac se u to vrijeme vraća u Rijeku, a iz Zagreba gdje je boravio za vrijeme D'Annunzijeve okupacije. Autonomaška stranka sa svojim vođom, Riccardom Zanellom, zahtijevala je Riječku državu s oslonom na Kraljevinu Jugoslaviju što je pobudilo veliko nezadovoljstvo kod tadašnjih talijanaša. Autonomaši su nakon izbora pobijedili, no samo *na papiru*. Talijansko narodno vijeće i dalje je vršilo vlast u Rijeci, a iako je Zanella u više navrata odlazio u Rim kako bi protestirao kod talijanske vlade, poboljšanja nije bilo.⁴⁸ Nakon 1922. i fašističkog puča te uzastopnih prepreka koje je talijanska vlada servirala autonomašima i Riječkoj državi, 1924. Rimskim sporazumom dolazi do aneksije Rijeke Kraljevini Italiji. Rikard Lenac se od tada prestaje aktivnije baviti politikom te svoju pažnju posvećuje odvjetničkom radu, kao i pisanju i prevođenju tekstova i članaka koji čine važan segment njegova politička, ali i društvena rada.⁴⁹ Nakon 1934. više ne drži odvjetnički ured u Rijeci, živi i radi na Sušaku u vrlo skromnim uvjetima.⁵⁰ Umire u Rijeci, 1943. godine.

⁴⁷ Rapalski ugovor – dogovor sklopljen između predstavnika Kraljevine Italije i Kraljevstva SHS u Rapallu, 12. 11. 1920. Njime su se pokušali riješiti zaostali problemi između granica dviju država koji se nisu zaključili na Pariškoj mirovnoj konferenciji, a potaknuti neriješenim ishodom za istočnojadranske teritorije obećane im Londonskim tajnim ugovorom iz 1915. Zbog savezničke podrške Kraljevini Italiji, ishod dogovora u Rapallu potvrdio je jugoslavenske bojazni glede teritorija na istočnoj jadranskoj obali. Rapalskim ugovorom Italija je zadobila Trst, Goricu, Gradišku, dio Kranjske, Istru, otoke Cres i Lošinj, Lastovo i Palagružu te grad Zadar. Njime je osnovana i Slobodna Država Rijeka koja će formalno trajati sve do 1924. i aneksije grada Kraljevini Italiji, dok se u stvarnosti predala već na samom početku svog postojanja s obzirom da *Riječka država* nikako nije odgovorala talijanskim iredentističkim zahtjevima. Prema: ČULINOVIĆ, Riječka država: od Londonskog pakta i Danuncijade do Rapalla i aneksije Italiji, str. 238.; Rapalski ugovor. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristup ostvaren 15. 7. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51831>>.

⁴⁸ Talijanska vlada onemogućavala je svaki Zanellin korak. General Amante, zapovjednik Rijeke, zauzeo je pod svoju kontrolu željezničku mrežu, luku i sve lučke uređaje. Financijsko stanje bilo je kritično, pogotovo jer talijanska vlada nije htjela sudjelovati s mogućim zajmovima Rijeci, a dodatno se pogoršalo falsifikatorskim podvizima kojima je Zanellina vlada izgubila na milijune tadašnjih lira. Državnu stražu koju je Zanella osnovao s ciljem osiguranja mira, fašisti su kritizirali zbog navodne prevlasti Hrvata nad Talijanima u sačinjavanju straže iako su je Hrvati činili svega 0.07%. Prema: Ivo SUČIĆ, “Rijeka 1918.-1945”, u: *Rijeka: geografija, etnologija, ekonomija, saobraćaj, povijest, kultura*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1953, str. 298.

⁴⁹ LUKEŽIĆ, “Zaboravljeni riječki velikan”, str. 113.

⁵⁰ HR DAR, Povijesna bilješka, str. 8-10.

3.1. Odvjetnički rad

Rikard Lenac je, iako se veći dio svojeg života bavio politikom i pisanjem članaka i tekstova, primarno bio odvjetnik. Nakon što je položio ispite s odličnim uspjehom u Budimpešti i Zagrebu, imenovan je odvjetnikom 2. 1. 1893. u Rijeci. Svoj odvjetnički put započinje kao pripravnik u kancelariji Silvestra Pallue (1847.-1936.), tada već poznatog odvjetnika.⁵¹

Silvestar Pallua spominje se u članku lista *Primorac*, iako ne izravno, kao jedan od četvorice odvjetnika koji se usuđuju izjasniti Hrvatima. To su osim njega, riječki odvjetnici Erazmo Barčić, Marijan Derenčin i Fran Pilepić, inače bliski suradnici i prijatelji Rikarda Lenca.⁵² U članku se govori, kako prenosi Željko Bistrović, o tadašnjoj antihrvatskoj atmosferi u gradu Rijeci⁵³, 70-ih godina 19. stoljeća. Đaci koji su završavali riječke škole na hrvatskom jeziku i javno se izjašnjavali Hrvatima, teško su nalazili zaposlenje u gradu Rijeci. U tom se kontekstu spominju gore navedeni riječki odvjetnici koji uspijevaju opstati jer su počeli raditi za vrijeme uredovanja hrvatskog Sudbenog stola za Rijeku. Autor članka kaže kako se u gradu može uspjeti jedino ako se hrvatski osjećaj u pojedinca zataji ili prešuti.⁵⁴ U takvoj teškoj atmosferi u gradu za pojedince poput Lenca, Pallue i drugih istaknutih hrvatskih domoljuba bilo je vrlo teško opstati s obzirom na jaku talijanizaciju i mađarizaciju u javnim upravama i uopće javnom životu.

Rikard Lenac je, usprkos velikoj konkurenciji u gradu, 1894. otvorio svoj odvjetnički ured na Korzu, a nakon smrti dr. Mayländera, godine 1911. preuzeo je i njegov odvjetnički ured kako je to Mayländer oporučno i zamislio. Godine 1914., uoči početka Prvoga svjetskoga rata, uredovao je na središnjem trgu (Piazza Dante 1).⁵⁵ Osim odvjetništva, bavio se i pisanjem članaka vezanih uza struku te tako nastaju brojna pravnička djela, a ovdje su istaknuta neka od njegovih brojnih koja je počeo pisati već od zagrebačkih studentskih dana: *Gospodarstvo ladanjskih upravnih općina u županiji riječkoj g. 1884.* (rukopis seminarskog rada iz 1888. godine); Osvrt na rad dr.

⁵¹ Ibid., str. 4-5.

⁵² Željko BISTROVIĆ, „Riječke teme u kraljevičkom listu Primorac“, *Primorski Hrvat*, udruga za promicanje baštine, <https://www.primorskihrvat.hr/povijest-2/rijecke-teme-u-kraljevickom-listu-primorac/>, pristup ostvaren 16.7. 2023.

⁵³ Željko Bistrović navodi citat iz *Primorca* o tadašnjim prilikama: *Primi li se Riečanin, koj je izučio hrvatsku gimnaziju, u gradsku ili državnu službu na Rieci, on mora učiniti professio fidei, mora se odreći sotona hrvatskoga, dapače ako je do nastupa službe pisao svoje hrvatsko ime našim pravopisom, mora odsele pisati ga kaniv se te tobož panslavističke novotarije.*

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ LUKEŽIĆ, “Zaboravljeni riječki velikan”, str. 108.

Marka Kostrenčića: *Vinodolski zakon*, rukopis; *Kućna communio pro divisio*, 1939.; *Da li je odvjetnički mirovinski fond potreban i koristan*, rukopis; *Taksiranje punomoći* (rad tiskan u *Odvjetniku* 1838. godine.); *Nešto o građanskom pravosuđu*, rukopis.⁵⁶

Godine 1929. dobio je dugo željeno jugoslavensko državljanstvo, time i upis u imenik Advokatske komore u Zagrebu. Tako je i na Sušaku otvorio svoj odvjetnički ured. Paralelno do sredine 30-ih godina vodio je odvjetnički ured s obje strane Rječine, no odrekao se svojeg prava za obavljanje odvjetničkog rada 1935., ističući kako mu posao pati s obzirom na očitu opredijeljenost jugoslavenskoj opciji. To su ujedno bile teške godine za Rikarda Lenca jer nije imao dovoljno klijenata, a za neke odrađene pravničke projekte nije bio ni plaćen.⁵⁷ Iz tog doba sačuvana je njegova prijava za posao u kojoj se ogleda njegova teška situacija: *Imenovan sam odvjetnikom na Rijeci otpisom ugarskog ministarstva pravosuđa od 2. 1. 1893. i vršio na Rijeci odvjetničku praksu sve do konca 1934., kad se ondje odrekao prava odvjetnikovanja, jer mi kao jugoslavenskom optantu nije bilo opstanka*. Vidi se njegovo razočarenje Prvom hrvatskom štedionicom za koju je godinama radio, a koja je mjesto prepustila *današnjem banu savske banovine, članu Rotary kl. (kluba ili klike) i bližemu rođaku njena današnjega potpresjednika dra. Posilovića*. Molbu za posao je završio skromno: *Prihvati li se moja ponuda pripravan sam dati se upisati bilo kao pripravnik, bilo kao odvjetnik*.⁵⁸ Činjenica da je 1936., u već iskusnoj i podmakloj dobi, bio spreman raditi i u ulozi običnog pripravnika i više nego očito govori o kriznom stanju u kojem se Rikard Lenac našao.

U Arhivu u Rijeci među građom koja sadržava njegove odvjetničke spise sačuvan je veći broj predmeta klijenata, odnosno sudskih slučajeva. Osim spomenutog, sačuvani su i troškovnici odvjetničke kancelarije. Jedan takav, čuva se i u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog Primorja (prilog 1). Troškovnik datira iz 31. 1. 1931. a predmet troškovnika je *utjerivanje odštete za D'Annunzijeve štete*, a za nasljednike pokojnog Tome Blažića.⁵⁹

D'Annunzio i njegova šteta koju je ostavio za sobom u obliku je materijalnog i duševnog tereta ostala prisutna među građanima Rijeke i godinama nakon njegova odlaska. Na svojoj je koži

⁵⁶ HR DAR, Pravnički radovi i članci, str. 36.

⁵⁷ HR DAR, Povijesna bilješka, str. 8.

⁵⁸ HR DAR, RO-27, kutija 1., Kratka biografija koju je izradio dr. Lenac javljajući se na oglas zagrebačke advokatske pisarne poradi zaposlenja, 9. 8. 1936.

⁵⁹ Troškovnik odvjetnika R. Lenac, PPMHP 113802, dio Zbirke tiskanih dokumenata Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka.

to osjetio i Lenac, pogotovo onda kada mu je uslijed talijanske okupacije Rijeke, za vrijeme dok je bio odsutan u Zagrebu, sav namještaj izbačen iz odvjetničkog ureda na ulicu.⁶⁰

ODVJETNIK
Dr R. LENAC
RIJEKA.

Rijeka 31.1.1931. 191

Troškovnik

za gg. neobjednibe pok. TOŠI BIAŽIĆA
u stvari utjeranje oštete za Pannunionske štete.

Dan	PREDMET	Honorar i pisar pristojbe	Ostavi trošak	Primitak
od 11.1.	Ostvareni pregovori s gg. Franjom i Vinkom Blasić,			
1930.	gospođom i gospođinom Šimichem, -ostvarena intervencije			
do	koš ovdješnje intend. i financ. i pregovori sa referentom,			
31.1.	ostavaj punomoći za stjenko, pregici, intervencije koš			
1931.	bilježnika, registracijske punom. gđe. Fuček, -intervencije			
	kon. Preture za potvrdu pravomoćnosti uružbeno isprave,			
	intervencije koš barze mda i koš neželjnika na Sušaku			
	na isjavi istovjetnosti, -ostavaj očitovanje Franje i			
	Vinka Bl., -intervencije koš banko s'italia, utjeranje			
	L. 8000,- obračun i razdoba i t. d.	L. 400,-		
24.1.	Biljeg punomoći Fr. i V. Bl. i B. Šimichem		7,-	
26.1.	Bilježnički trošak za ovjerivanje punom.		70,-	
27.1.	Biljegovanje punom. gđe. Zore Fuček		7,-	
28.1.	Bilježnički trošak za očitovanje Fr. i V. Bl.		60,-	
31.1.	Biljegovine na namiru koš B. i J.		5,-	
	Honorar	L. 400,-		
	Trošak u gotovom	" 143,-		
	Ukupno	L. 543,-		
	Ostivaji od utjeranih	" 5000,-		
	Ostaje	L. 7441,-		

Prilog 1: Troškovnik odvjetnika Rikarda Lenca, 31.1. 1931.

3.2. Politički rad

3.2.1. Rikard Lenac, riječki župan

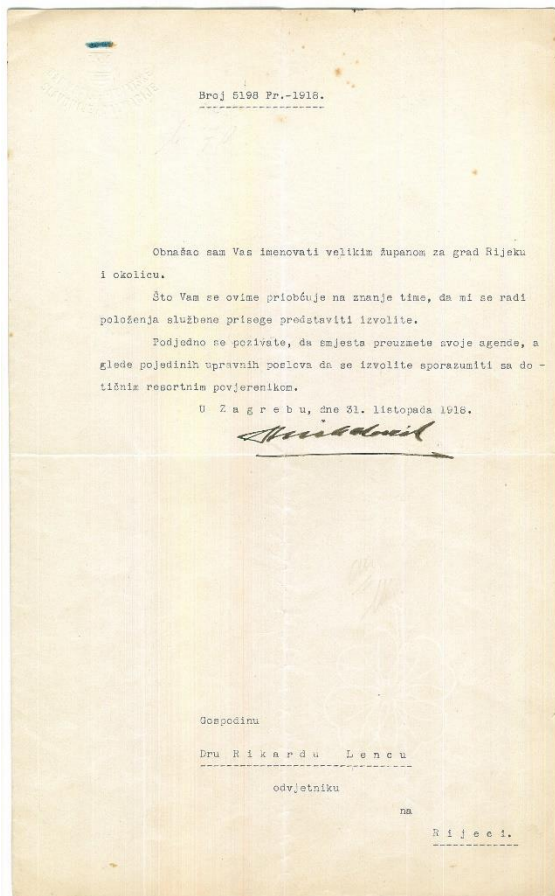
Dan 29. 10. 1918. bio je ključan, kako za teritorij hrvatskih zemalja, tako i za grad Rijeku. Grad je tog dana bio ukrašen hrvatskim trobojnicama, a ispred zgrade jedne od najvažnijih ustanova za riječke Hrvate, Hrvatske čitaonice, pjevala se *Lijepa naša*, kao i ostale himne savezničkih zemalja – francuske, engleske, američke.⁶¹ Josip Krpan, Milan Batalo i Bartol Baretić su u ime Mjesnog odbora Narodnog vijeća jugoslavenskog preuzeli vlast od posljednjeg mađarskog guvernera u Rijeci, Zoltána Jekelfalussyja.⁶² Predstavnici Narodnog vijeća ušli su u

⁶⁰ LUKEŽIĆ, "Zaboravljeni riječki velikan", str. 110.

⁶¹ SUČIĆ, "Rijeka 1918.-1945.", str. 284.

⁶² Ibid.

Palaču, a već do iza podneva s nje se vijorila hrvatska trobojnica dok je mađarski grb pokriven s ljubičasto-žuto-plavom riječkom zastavom.

Prilog 2: Dokument kojim ban Antun pl. Mihalović proglašava dr. Rikarda Lenca velikim županom za grad Rijeku i okolicu, 31. 10. 1918.

Predaja vlasti prošla je mirno i bez većih zastoja. Dva dana nakon uspostave vlasti od strane Narodnog vijeća, Lenac je i službeno od bana iz Zagreba dobio potvrdu o svojoj novoj političkoj funkciji (prilog 2 i 3)⁶³ iako je vlast preuzeo već 29. 10. 1918. u poslijepodnevnim satima.⁶⁴ Konstantin Rojčević, dana 30. 10. 1918., objavljuje već spomenuti proglas kao povjerenik Narodnog vijeća, o preuzimanju državne uprave grada Rijeke kojim zajamčuje svim građanima, bez iznimke, poštovanje osobne slobode i imetka. U interesu javnog mira zabranjuje organiziranje po ulicama i javne manifestacije.⁶⁵

Zadaća Lenca kao velikog župana nije bila nimalo lagana – zbog svoje je izražene političke funkcije kao i jasnog hrvatskog usmjerenja svakodnevno bio napadan, a provokacije talijanaša u gradu bile su nesnošljive. Ipak, pokušao je svojim tolerantnim stavom prema svim političkim strujama u gradu nastupiti blagonaklono. To se vidi iz njegova

dvojezičnog pamfleta⁶⁶ koji je izdao odmah po stupanju na vlast: *Rodjen na Rijeci, ovdje u radu sprovedoh svoj život, pa mi je dobro poznata privrženost Riječana municipalnoj njihovoj samoupravi... Nikomu nije napose na umu, da silovito oduzme riječkom municipiju porabu talijanskog jezika; ne valja ipak zaboraviti da je danas minulo vrijeme kad su se građani razlikovali u građane prvoga i drugoga reda, pa da jednakost prava, općenito proglašena,*

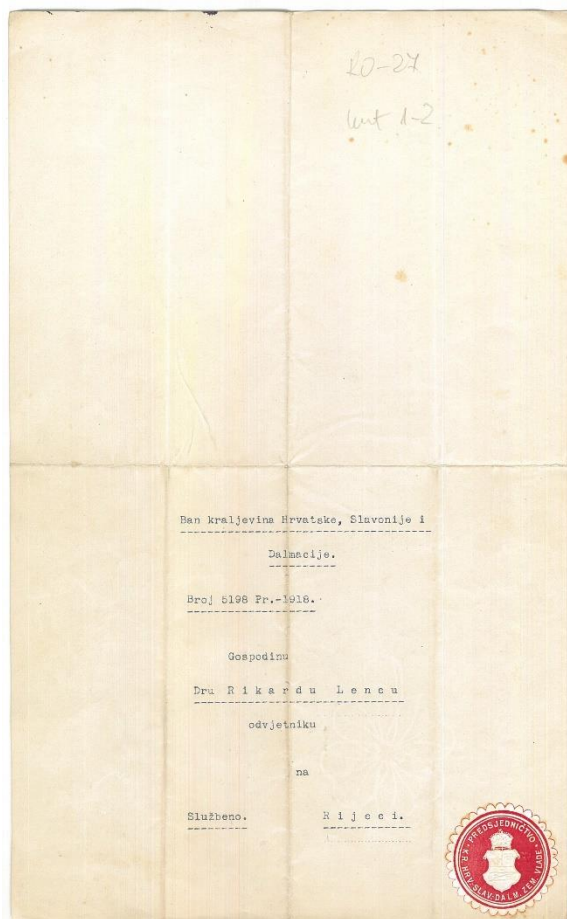
⁶³ HR DAR, RO-27, kutija 1, Dokument o imenovanju Rikarda Lenca za velikog župana za grad Rijeku.

⁶⁴ Skupina autora, Povijest Rijeke, str. 285.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ HR DAR, RO-27, kutija 5., Obraćanje Rikarda Lenca građanima, 5.11. 1918.

obuhvaća također poštivanje i uvažavanje materinjeg jezika sviju autohtonih živalja.⁶⁷ Pamflet završava: *Sjedinimo se u tu svrhu svi: i oni koji drže, da je danas konačno riješeno političko pitanje riječko, i oni što žele, da se to riješenje preinači na mirovnom kongresu... Sloboda, jednakost, bratstvo! Živila Jugoslavija! Živila Rijeka!*⁶⁸

Prilog 3: Poledina istog dokumenta s pečatom Zemaljske vlade Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Lenac je te riječi stvarno i mislio, a najbolji dokaz tomu njegov je odnos s polusestrom Gemmom. Iako su odgojeni u istoj obitelji i na isti način, u odrasloj se dobi opredjeljuju za različite političke opcije. Gemma – talijanski opredijeljena i Rikard – hrvatski družili su se i podupirali te im odnos pun tolerancije i brige nije davao mjesta ikakvoj diskriminaciji ili mržnji. Lenac je bio pobornikom bliske suradnje između riječkih Hrvata i Talijana, a sam ju je, kao i mnoge građanske obitelji onog riječkog vremena upražnjavao njegujući prisan odnos sa svojom sestrom.⁶⁹ Iako je razumijevao riječke talijanaše i najavio tolerantan program vlasti, njegov istaknut hrvatski osjećaj i borba za sjedinjenje grada s Državom SHS bio je potonjima dovoljna prepreka. Talijanaši su tako slali i delegacije u Rim koje su prenosile lažne

kriminalne aktivnosti koje Hrvati poduzimaju protiv Talijana, a i talijanske su tiskovine imperijalističkim naslovima prelazile svaku mjeru.⁷⁰ Narodno vijeće SHS

čekalo je dolazak saveznika nadajući se da će to okončati neredu i međusobna rivalstva dvaju vijeća (Talijanskog i Narodnog vijeća SHS). Dana 2. 11. 1918. u riječku luku dolaze američki razarači i vojska, a 3. 11. 1918. preostali saveznici – dio francuske i engleske vojske. Po njihovu dolasku, u Rijeci je osnovano Međusavezničko zapovjedništvo, a predstavnici savezničkih odreda

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ LUKEŽIĆ, “Zaboravljeni riječki velikan”, str. 107.

⁷⁰ SUČIĆ, “Rijeka 1918.-1945.”, str. 285.

priznali su vlast Narodnog vijeća u Rijeci. Stvari se počinju zahuktavati počevši sa 4. 11. 1918. kada u grad ulaze talijanski brodovi (bojni brod *Emanuele Filiberto* i nekoliko razarača). Riječki talijanaši radosno su pozdravili dolazak talijanske ratne mornarice koja im je sada, svojim prisustvom u gradu, davala skoro pa i neograničenu podršku za nedopustivo ponašanje prema riječkim Hrvatima.⁷¹ Odred srpske vojske pod zapovjedništvom potpukovnika Ljubomira Maksimovića došao je 5. 11. 1918. Atmosfera u Rijeci među riječkim talijanašima sastavljenima od Slovenaca i Hrvata bila je uzavrela. Iredentističke i imperijalističke težnje u Rimu su izvirale iz tiskovina, pamfleta i govora. U tom razdoblju nastaje slavna D'Annunzijeva krilatica *Fiume o morte (Rijeka ili smrt)* koja je u Rijeci poprimila domišljat obrat – *Italia o morte! (Italija ili smrt)*.⁷²

Naposljetku, zahvaljujući talijanskoj lukavštini dolazi do talijanske okupacije Rijeke 17. 11. 1918.⁷³ Okupirana je i Guvernerova palača, a zajedno s dvadesetak vojnika do nje dolazi general Enrico Asinari di San Marzano koji je razgovarao s Rikardom Lencem o preuzimanju talijanske vlasti. Talijanski general priopćio mu je da je talijanska vojska okupirala grad s ciljem uspostave reda, na što je Lenac odgovorio kako nema nereda te je poduzeo formalni prosvjed protiv talijanskog zahtjeva za vlašću, na što je istjeran iz Guvernerove palače zajedno sa svojim činovništvom otkuda je otišao na Sušak. U Arhivu HAZU⁷⁴ pohranjena je rukom pisana bilješka Rikarda Lenca kojom opisuje napuštanje Guvernerove palače 17. 11. 1918: *Oko 4 sata po podne zaposješe Talijanske čete grad Rijeku. U gubernijsku palaču dođu ponajprije jedan časnik i izjavi mi, da ima nalog, da s palače digne hrvatsku zastavu, pa da izvjesi talijansku. Nakon opisa neugodne prepirke s generalom Di San Marzanom, završava bilješku otužno, kao da je već tad znao, a možda i je, da je ova okupacija početak kraja za slavensku Rijeku: Uzevši neke moje knjige i spise, što se nalažahu baš na mome stolu, udaljih se doskora iz palače! Lenac.*⁷⁵

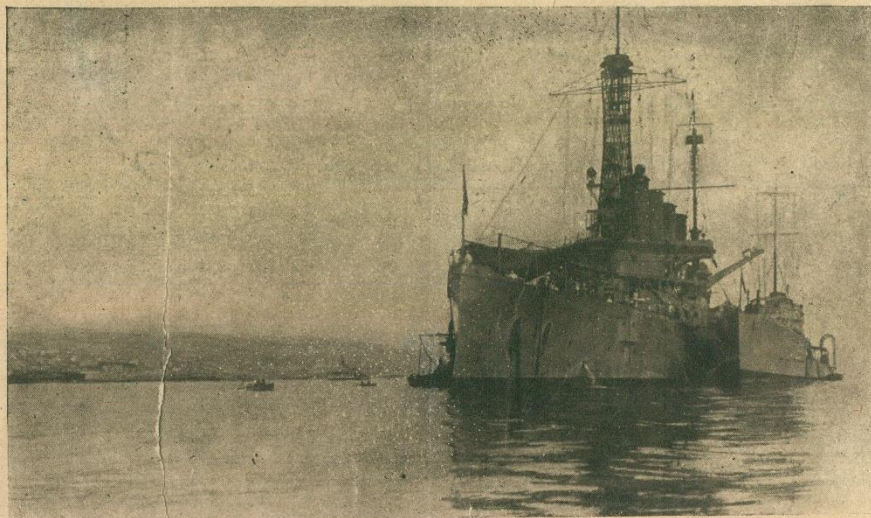
⁷¹ SUČIĆ, "Rijeka 1918.-1945.", str. 285.

⁷² Ibid., str. 287.

⁷³Međutim su Talijani unatoč tog utanačenja sa srbijanskim potpukovnikom Maksimovićem, zapovjednikom srbijanskih četa, čim su u 4 sata poslije podne parobrodima ostavile Rijeku srpske čete i engleski časnici, prešli sa oklopljenim automobilima i konjicom preko Grobničkog polja te unišili sa sušačke strane u grad. Istodobno ušli su Talijani i sa zapada, kao što su se istodobno iskricali i u luci te su zasposjeli kolodvor, javna skladišta i ostale javne zgrade. Prema: Mira KOLAR, „Dokument 14. Nepotpisana obavijest o talijanskoj okupaciji Rijeke 17. studenog 1918“: u: „Dokumenti o vlasti Narodnog vijeća Države SHS nad Rijkom – listopad/studeni 1918. godine“, *Vjesnik DAR*, 41/42, 1999/2000., str. 36-37.

⁷⁴ Mira KOLAR, „Dokument 13., “Bilješka velikog župana Rijeke dr. Rikarda Lenca o napuštanju Guvernerove palače 17. 11. 1918., str. 36.

⁷⁵ Ibid.

Potjerana iz luke američka flota stoji pred Rijekom.

Prilog 4: *Potjerana iz luke američka flota stoji pred Rijekom*, Osvit, br. 40, str. 628. Lenac je spremao i izrezivao iz tadašnjih aktualnih novina važne članke, između ostalih i svoje, a koje je smatrao relevantnima. Tako je sačuvao i ovaj izrezak koji prikazuje opisane događaje 1918. kada su Saveznici de facto prepustili Rijeku talijanskoj vojsci, a poslije Kraljevini Italiji.

Kako piše Ivo Sučić, napetost je u gradu bila na vrhuncu, a svi su se nadali pojavi nekog pojedinca koji bi promijenio tešku sudbinu grada. I ono malo hrvatskih vojnika što je ostalo u gradu, pobjeglo je na Sušak. Prisilan odlazak Rikarda Lenca s vlasti i predaja Guvernerove palače u ruke generala Di San Marzana označilo je početak fašističkog terora te najavu onoga što će kasnije Viktor Car Emin opisati u svom romanu *Danuncijada*.⁷⁶

3.2.2. Zadnje političke aktivnosti Rikarda Lenca

Lenac je kao jugoslavenski delegat u više navrata išao u Pariz za vrijeme trajanja Pariške mirovne konferencije (1919. – 1920.). Na programu rasprava našlo se i pitanje grada Rijeke, a

⁷⁶ SUČIĆ, “Rijeka 1918.-1945.”, str. 289.

Lenac se kao stručnjak za *riječko pitanje* zalagao za pripojenje Istre i Rijeke Državi SHS.⁷⁷ *Riječko pitanje* skinuto je s dnevnog reda Konferencije u trenutku kada je vlada SAD prihvatila osnivanje Riječke države, s jednim uvjetom – neka ona bude pod kontrolom međunarodne zajednice, tj. Lige naroda, kako ne bi došlo do prevage vlasti nijedne od strana (talijanske ili jugoslavenske).⁷⁸ Zbog nedovoljne upornosti i propusta jugoslavenskih političara, zapadni jugoslavenski krajevi na spomenutoj Konferenciji izgubljeni su, a kasnije Rapalom na dugi niz godina predani Kraljevini Italiji.⁷⁹ Nezadovoljan i ogorčen ishodom Konferencije u Parizu, Lenac se vraća u domovinu, no zbog talijanske okupacije grada ne može stupiti u grad Rijeku sve do 1921., a tada shvaća da mu je i odvjjetnička kancelarija demolirana i uništena uslijed nereda i terora koji je na gradskim ulicama vladao od kraja 1918.⁸⁰ Zato boravi u Zagrebu i dalje držeći titulu velikog župana, a 7. 3. 1919. izabran je za člana Privremenog narodnog predstavništva Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Tadašnji ban Hrvatske i Slavonije, Matko Laginja, razrješuje Lenca titule velikog župana na njegov vlastiti zahtjev krajem studenog 1920.⁸¹ Aneksijom grada Kraljevini Italiji, potpisivanjem Rimskih sporazuma u siječnju 1924., završila se riječka priča u korist fašističke Italije. Razočaranost Lenca cjelokupnom situacijom može se vidjeti u činjenici da se, osim pisanja političkih članaka, prestaje aktivnije baviti politikom. Definitivna potvrda o odlasku Rikarda Lenca iz politike došla je onda kada mu je kralj Aleksandar Karađorđević, povodom desete obljetnice oslobođenja Sušaka od talijanske okupacije, dodijelio odlikovanje 16. 6. 1933., što je on odbio s obrazloženjem da ne uviđa gdje su njegove zasluge u tom činu oslobođenja s obzirom na kratku mu političku djelatnost.⁸²

Rikard Lenac je u svojoj bogatoj političkoj karijeri, iako bi on možda smatrao kako to nije dovoljno, mnogo toga učinio za svoj grad. Osim što je predstavljao Rijeku na Mirovnoj konferenciji u Parizu, pokrenuo je sredinom kolovoza 1923., zajedno sa Zanellom, *Fiume – organe officiel pour la défense de la liberté de Fiume (Rijeka – službeno tijelo za obranu slobode Rijeke)*. Bile su to riječke novine na francuskom jeziku osnovane s ciljem upoznavanja europskih velesila

⁷⁷ LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan”, str. 109-110.

⁷⁸ MORAVČEK, Rijeka – između mita i povijesti, str. 60.

⁷⁹ LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan”, str. 110.

⁸⁰ HR DAR, Povijesna bilješka, str. 7.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

s riječkim pitanjem. Tiskale su se u Genevi, a uređivale i pisale u Kraljevici. Izlazile su na dvije strane i bile namijenjene Ligi naroda te diplomatskim predstavništvima europskih zemalja i SAD.⁸³

3.2.3. Politički spisi Rikarda Lenca

U velikom broju njegovih objavljenih političkih djela i članaka ističe se jedan naslov *Naši jadi*⁸⁴ tiskan u *Riječkom listu* 1889. U članku tematizira djelovanje tadašnjih hrvatskih stranaka želeći njihovu europsku orijentaciju.⁸⁵ Predstavlja, s pomalo ironičnim tonom, hrvatsku povijest ističući po redu hrvatske *jade* počevši od *germanizatornog absolutizma u obliku orla*, nastavlajući s *magiaronima koji misle da će tudjin bolje od tebe samog upravljati tvojom kesom i tvojom voljom*, ističući licemjernost *obzoraša* i one koji *ruše sve što je hrvatsko*, misleći na pojedine skupine radikalnih Srba. Članak završava nezadovoljstvom zbog sveopćeg *političkog indiferentizma*. Jedan od njegovih najpoznatijih citata posljednja je rečenica kojom završava spomenuti članak: *Budimo ljudi da postanemo Europejci!*⁸⁶

Neki od njegovih zapaženijih političkih radova su: *Imperijalizam i njegove historičke nužde* (objavljen u *Obzoru* 1936.), *Proclamazione di Croati ed ai Slavi* (rukopis), *Pobirci o talijansko-hrvatskim odnosima u XIX stoljeću* (objavljen u *Obzoru* 1936.), *Hirovitost i automatizam* (objavljen u *Obzoru* 1936.), *Mirovni ugovor* (objavljen u *Obzoru* 1936.) i dr.⁸⁷

⁸³ *Fiume- organe officiel pour la défense de la liberté de Fiume*, PPMHP, 102036/1, Zbirka knjiga i periodike Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog Primorja, <https://digitalni.ppmhp.hr/?pr=iiif.v.a&id=16966>, pristup ostvaren 16. 7. 2023.

⁸⁴ HR DAR, RO 27, kutija 7., *Naši jadi*, rukopis. Rad u cijelosti dostupan u LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan”, str. 112-113.

⁸⁵ Irvin LUKEŽIĆ, *Riječki ilirski triptihon i drugi ogledi*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 2007, str. 169.

⁸⁶ LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan”, str. 112-113.

⁸⁷ HR DAR, Sumarni inventar, Politica – politički članci, str. 34.

3.3. Društveni rad

Narodna čitaonica riečka otvorena je 1850. s ciljem osnivanja društva u kojem će se čitati hrvatske novine, gdje će se *slobodno davati oduška rodoljubnom čuvstvu* te koje će razvijati i podupirati ideju slavenstva i hrvatstva.⁸⁸ Ona je ostala istog karaktera tijekom cijeloga 19. stoljeća, a osobito je bila važna pri preuzimanju narodne vlasti u gradu u listopadu 1918. Postala je pravo *rasadište nacionalne misli, demokratsko sastajalište svih*.⁸⁹ Članom Narodne čitaonice postaje i Rikard Lenac 1888. godine.⁹⁰ Na njegov je poticaj došlo do izdavanja *Ljetopisa Narodne čitaonice riečke* 1913. godine. U njemu objavljuje svoj tekst *O postanku, razvoju i zadacima Narodne čitaonice riečke* u kojem govori o važnosti pronalaska, sakupljanja narodne građe, letaka, brošura koji bi pomogli u razumijevanju i učenju narodnoga života, a sve s ciljem stvaranja narodnog arhiva za Rijeku i Primorje koji bi pomogao budućim istraživačima u procesima otkrivanja riječke povijesti.⁹¹ No, ubrzo je zbog ratnih događanja izdavanje „Ljetopisa“ prekinuto, a obustavilo se i djelovanje Narodne čitaonice.⁹² Kasnijih godina, točnije 1931., otvorila se Gradska biblioteka u zgradi Gradske vijećnice s početnom građom od 900 svezaka knjiga. Ona je, iako je trebala biti namijenjena širem građanstvu ipak stavljala naglasak na fond znanstvenog karaktera. Biblioteku su svojom donacijom pomogli i sušački intelektualci - dr. Rikard Lenac, a uz njega se spominje i dr. Antun Barac.⁹³ Osim što je bio aktivnim članom Čitaonice i Biblioteke, jedan je od glavnih promicatelja sokolskog pokreta u Primorju. Lenac je na glavnoj skupštini 1903. izabran *starostom*,⁹⁴ a Josip Linić njegovim zamjenikom. Društvo je radilo i s ostalim zajednicama, pa je tako surađivalo sa slovenskim, senjskim i pulskim društvima. Lenca je na dužnosti *starosta*

⁸⁸ *Spomen knjiga koju je prigodom pedesetogodišnjice Narodne čitaonice riečke izdao Odbor*, ur. Marija ŠEGOTA-NOVAK, Rijeka, Adamić, Gradska knjižnica Rijeka, 2000., str. 5.

⁸⁹ SUČIĆ, „Rijeka 1918.-1945.“, str. 278.

⁹⁰ Lenac se spominje u jednom od zapisnika Narodne čitaonice iz 1893. u kojem je zajedno s Erazmom Barčićem, Pavlom Bakarčićem, Albertom Bonetićem, Antom Polićem, Cezarom Akačićem i drugim istaknutim riječkim intelektualcima izabran u njen odbor. Te godine je predsjednikom čitaonice izabran Vjekoslav pl. Rinaldi, a njegovim podpredsjednikom g. Andre Perušić. Lenac se tako od najranijih dana saživio s riječkom hrvatskom scenom i radio na slavenskom identitetu grada. Prema: *Spomen knjiga koju je prigodom pedesetogodišnjice Narodne čitaonice riečke izdao Odbor*, ur. Marija ŠEGOTA-NOVAK, str. 47.

⁹¹ LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan“, str. 108.

⁹² LUKEŽIĆ, Riječki ilirski triptihon i drugi ogledi, str. 170.

⁹³ ŠUPRAHA-PERIŠIĆ, “Čuvari građanskog vremena”, <https://www.matica.hr/vijenac/175/cuvari-graanskoga-vremena-17173/>, pristup ostvaren 10. 9. 2023.

⁹⁴ *Starosta* je arhaični izraz, podrijetlom slavenski, koji najčešće označava glavara, starješinu ili načelnika seoske općine. Prema: starosta. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristup ostvaren 10. 9. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57872>>.

Prilog 5: Zahvala koju Sokolsko društvo Sušak-Rijeka dostavlja Rikardu Lencu 29. 3. 1929.

zamijenio kolega i također član Narodne čitaonice – Cezar Akačić. Prilog 5 prikazuje *spomenicu* kojom se Sokolsko društvo Sušak-Rijeka zahvaljuje Rikardu Lencu na njegovu radu u društvu.⁹⁵

Erazmo Barčić bio je jedna od ključnih osoba u osnivanju institucija i društava koje su promicale hrvatstvo i jačale narodnu svijest. On je potaknuo osnivanje *Odbora za podizanje hrvatske pučke škole u Rijeci* kojem je pristupilo dvadeset i četiri člana, među njima i Rikard Lenac.⁹⁶ Barun Juraj Vranyczany postao je 1905. godine predsjednikom *Organizacije za unapređenje hrvatstva u Rijeci* osnovane na prijedlog već spomenutog Barčića. Organizacija je trebala osigurati povezanost i slogu među Hrvatima, a u odbor navedene organizacije ušlo je

⁹⁵ HR DAR, RO-27, kutija 11., *Pismo Sokolskog društva Sušak-Rijeka*, 29. 3. 1929.

⁹⁶ LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan”, str. 108.

devetero Hrvata⁹⁷, a među njima i Rikard Lenac. Godine 1907. Lenac postaje članom i *Društva za potporu siromašnih i vrijednih učenika Hrvatske velike gimnazije sušačke*.⁹⁸

3.3.1. Stvaralački rad

Lenac je osebujna ličnost riječke povijesti i zbog svoje velike svestranosti. Osim velikog zalaganja na političkom i društvenom polju, cijeli je svoj život podredio pisanju. Djela su mu zanimljiva i raznolika upravo zbog njegove velike erudicije kao i dobrog poznavanja jezika s obzirom na to da je poznao talijanski, njemački i francuski jezik. Opus mu seže od pravnih, političkih sve do književnih i povijesnih članaka. Osim pisanja, bavio se i prevodilačkim radom. Njegova je stvaralačka djelatnost u Arhivu u Rijeci podijeljena na sljedeći način: *Fluminensia* (radovi koji se odnose na povijest i kulturni život u Rijeci): *Uspomene na Matu Marušića* (1936.), *Recimo koju o Riječkoj književnosti* (1940.), *Adamić, Nugent i kula trsatske gradine* (1940.), *Riječki Ilirski Triptikon*⁹⁹ i mnogi drugi. Većinu radova iz te skupine objavio je Lenac u *Obzoru* pod pseudonimom *R. L. Riječanin*.¹⁰⁰ Skupina naslova *Politica* (o kojoj je već ranije u radu bilo govora) obuhvaća političke radove i članke. *Miscellanea* sadrži književne eseje, od kojih su također mnogi objavljeni u *Obzoru*: *Makaronština* (1940.), *Arma virumque cano* (1940.), *Pisma Juninsova* (objavljena u *Primorskim novinama*), *Jesenje lišće* (rukopis) i mnoga druga slične tematike¹⁰¹. Skupina koja okuplja pravničke radove¹⁰²; članke te skupina koja sažima prevodilački rad¹⁰³ čine kraj njegova velikoga opusa. Prevodilački rad sastoji se od prevedenih djela vrsnih autora kao što su Benedetto Croce, Dante, William Shakespeare, Fridrich Nietzsche,

⁹⁷ Uz Rikarda Lenca to su: Erazmo Barčić, dr. Alberto Bonetić, Milan Gremer, Milan Krezmir, Vl. Luttenberger, Ivan Petrić, Juraj Vranyczany, Ivan Svečko i Frano Supilo, prema: MARJANOVIĆ, "Rijeka od 1860. do 1918.", str. 242.

⁹⁸ LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan”, str. 108.

⁹⁹ *Riječki Ilirski Triptikon* (dotad samo u rukopisu) uredio je i objavio 2007. Irvin Lukežić u knjizi naslova *Riječki ilirski triptihon i drugi ogledi*. Na taj je način svjetlo dana ugledao Lenčev rukopis o ilirskom pokretu J. Završnika, A. Mihanovića i Lj. J. Cimiottija Steinberga te drugi publicistički, književni i kulturnopovijesni radovi. Do tad je Lenčev rukopis bio objavljen samo djelomično, u *Hrvatskoj reviji* za vrijeme 2. svjetskog rata. Prema LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan”, str. 113.

¹⁰⁰ Zašto piše i objavljuje svoje prozne tekstove saznajemo iz pisma koje je Lenac uputio Vinku Lozovini, a objašnjava mu da pišući feljtone sebi ubija dosadu, a namjera mu sigurno nije steći slavu ni popularnost, pogotovo ne pod stare dane. Ističe da želi iskoristiti svoje životno iskustvo i pomoći u objašnjavanju i tumačenju fenomena i pojmova. Prema: LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan”, str. 112; HR DAR, RO-27, kutija 14., Pismo dr. Dragutina Domjanića dr. Rikardu Lencu, Zagreb, 15. 9. 1921.

¹⁰¹ HR DAR, Sumarni inventar, *Miscellanea* – književni eseji, str. 34-35.

¹⁰² HR DAR, Sumarni inventar, *Pravnički radovi i članci*, str. 36.

¹⁰³ HR DAR, Sumarni inventar, *Prevodilački rad*, str. 39.

Goethe, Tolstoj i mnogi drugi. Prevodilaštvo ga počinje zanimati već u studentskim danima kada radi na prijevodu *Seviljskog brijača*. Objavljivao je tako i u *Viencu*, gdje je bio stalnim suradnikom, prijevode poput Declauxove rasprave o Louisu Pasteuru 1895.¹⁰⁴ U prepisci je bio s važnim intelektualcima i važnim riječkim ličnostima – Barčićem, Ivom Politeom, Vinkom Lozovinom, Dragutinom Domjanićem i s njima zajednički doprinosio u podizanju kulturne svijesti u onodobnoj talijanskoj Rijeci.¹⁰⁵

3.3.2. Oporuka Rikarda Lenca

Rikard Lenac pred kraj se života, razočaran i ojađen, povukao iz javnog života. Na Sušaku je do svoje smrti 1943. pisao i prevodio. Ono za što se zajedno sa svojim istomišljenicima na početku svoje političke karijere borio, propalo je aneksijom 1924. Sredinom lipnja 1943. Lenac sastavlja svoju oporuku naslova *Moje posljednje želje* (prilog 6).¹⁰⁶ Među prvim odlomcima oporuke nalazi se njegova tužna želja, bolje rečeno zahtjev iz koje se najbolje može dobiti uvid u to kakve je misli, taj nekada ambiciozni riječki političar, imao u svojim zadnjim sušačkim danima: *Želim dakle da budem od svih i svakoga što skorije posve zaboravljen. Moja se smrt neka nigdje ne oglasi, ni prije ni poslije pogreba. Najvolio bi, da me naprosto nestane, pa da nitko i ne za mjesto, gdje će mi tijelo gnjiti. Nastojat ću da se tako i zbude, ali kakve sam sreće nemam puno ufanja, da će mi se ta želja ispuniti. Bude li dakle potrebno, da budem pokopan, neka to bude učinjeno posve tiho, skrovito, bez ikakve pratnje: svečani pokopi u opće konvencionalna su laž, a duri mi se i sama pomisao, da bi za mojim lijesom mogli stupati i takovih, koji me živa mrzijahu i prezirahu, a da nisam mogao razumjeti zašto.*¹⁰⁷

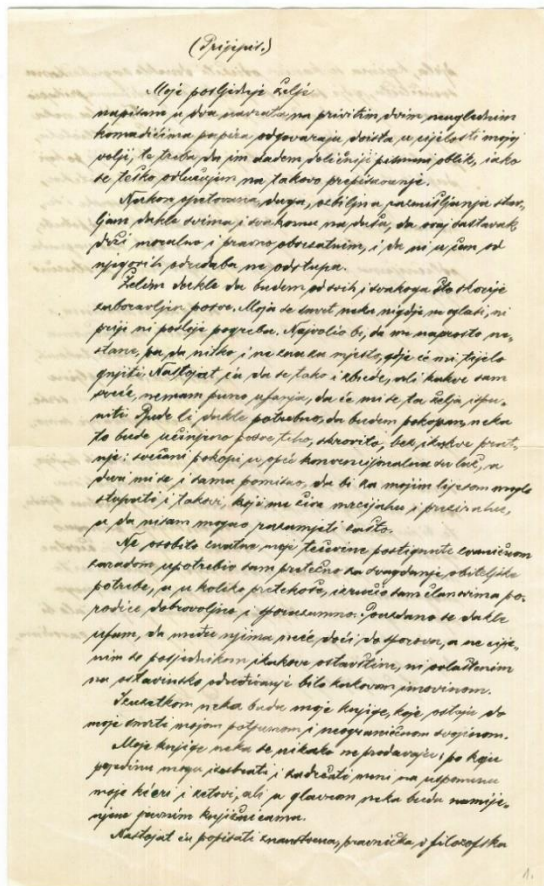
Nažalost, dio se njegove oporuke i ostvario s obzirom da je Lenac u današnjoj historiografiji još uvijek nedovoljno istražena ličnost u odnosu na neke druge njegove suvremenike, a na riječkim se ulicama, parkovima i zgradama ne prepoznaje nijedna spomen-ploča ili nešto što bi ukazivalo na postojanje dr. Lenca i njegovo značajno djelovanje. Ostatak svoje

¹⁰⁴ LUKEŽIĆ, , “Zaboravljeni riječki velikan”, str. 111.

¹⁰⁵ Ibid., str. 113.

¹⁰⁶ HR DAR, RO-27, kutija 1, Testament ili prijepis posljednje želje dr. Rikarda Lenca, 19. 6. 1943.

¹⁰⁷ Ibid.

Prilog 6: Moje posljednje želje
(rukopis), dr. Rikard Lenac, 19. 6.
1943.

oporuke posvećuje svojim knjigama, tj. uputama o njihovu zbrinjavanju i doniranju, a nikako ne želi da se one prodaju, već priželjkuje da se one poklone javnim knjižnicama ili nekom uspješnom đaku za potrebe školovanja. Na kraju, ponizno se ispričava rečenicom: *Možda pretjerujem baveći se takvim mislima i dajem preveliku važnost ne naročito zamašnom skupu knjiga... Neka mi je proštena ta slabost: precjenjivanje samoga sebe i svoga rada.*¹⁰⁸

¹⁰⁸ Ibid.

4. Zaključak

Rikard Lenac preminuo je 15. 10. 1943. u Rijeci. Zajedno je sa svojom ženom Ines i kćerima pokopan u obiteljskoj grobnici na Trsatu. Njegova privatna knjižnica od 2791 knjige ponuđena je na otkup Naučnoj biblioteci, a njegovi osobni spisi predani su Državnom arhivu u Rijeci i obuhvaćaju osamnaest kutija.¹⁰⁹ Lenac je tako otišao, možda zadovoljan kapitulacijom Kraljevine Italije u rujnu 1943., premda oslobođenje Rijeke nije dočekao.

Istaknuo se kao jedna od najvažnijih osoba koja je, barem nakratko, uspostavila hrvatsku vlast u Rijeci kada je to uslijed mnogobrojnih zainteresiranih strana bilo vrlo teško. Svakodnevno napadan i vrijeđan, obnašao je dužnost velikog župana nastojeći prema svim političkim opcijama (a barem njih u onodobnoj Rijeci nije nedostajalo) postupati pravedno. Borio se za hrvatsku Rijeku sve dok nije shvatio da ona bez prave međunarodne podrške i moćnih pojedinaca ne može dobiti onoliko koliko je zaslužila. Ubrzo se nakon Pariške mirovne konferencije povukao iz političkog života te se usredotočio na pisanje pravničkih, političkih i angažiranih tekstova kao i na svoj odvjetnički rad. Svojim je društvenim radom u udrugama pomagao čak na Sušaku, kao što je i dijelio svoja znanja predavajući na Kraljevskoj akademiji.

Zajedno je s ostalim znamenitim Riječanima tog doba – Erazmom Barčićem, Franom Pilepićem, Marijanom Derenčinom, Andre Bakarčićem i dr. – obilježio kraj jedne riječke epohe. Lenac je želeći *da bude od svih i svakog zaboravljen* to i uspio. Njegova grobnica je na Trsatskom groblju zapuštena i zanemarena (prilog 7). Zašto je, unatoč brojnim uspjesima i zalaganjima, ipak ostao neprepoznata ličnost u današnjoj historiografiji? Nema odgovor na ovo pitanje niti želim za to isključivo „okriviti“ neupadljiv i skroman karakter Rikarda Lenca. Nesretan splet okolnosti ili nešto drugo? Pitanje za sada ostaje otvoreno za neka nova i dodatna istraživanja.

Zato je sada red na današnjoj historiografiji da vrijedno radi na proučavanju i tumačenju života Rikarda Lenca kako rad ovog značajnog riječkog pisca, prevodioca, poliglota, odvjetnika i političara ne bi zauvijek potonuo u zaborav.

¹⁰⁹ LUKEŽIĆ, „Zaboravljeni riječki velikan”, str. 114.

Prilog 7: Obiteljska grobnica obitelji Lenac
na Trsatskom groblju.

5. Bibliografija

Arhivska građa

HR DAR (PAR), Sumarni inventar arhivskog fonda (s elementima analitičkoga) Rikard Lenac (1868-1943) 1871-1943 (1944-1984); 391 (RO-27), Rijeka, 1993. Priredila J. Kaloper-Bakrač.

Naši jadi, rukopis, 1889.

Dokument kojim ban Antun pl. Mihalović proglašava dr. Rikarda Lenca velikim županom za grad Rijeku i okolicu, 31. 10. 1918.

Obraćanje Rikarda Lenca građanima, 5.11. 1918.

Pismo Sokolskog društva Sušak-Rijeka, 29.3.1929.

Kratka biografija koju je izradio dr. Lenac javljajući se na oglas zagrebačke advokatske pisarne poradi zaposlenja, 9.8. 1936.

Testament ili prijepis posljednje želje dr. Rikarda Lenca, 19. 6. 1943.

Troškovnik odvjetnika R. Lenac, PPMHP 113802, dio Zbirke tiskanih dokumenata Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka.

Literatura

Ferdo ČULINOVIĆ, *Riječka država od Londonskog pakta i Danuncijade do Rapalla i aneksije Italiji*, Školska knjiga, Zagreb, 1953.

Ivan JELIČIĆ, "Prilozi za biografiju Konstantina Rojčevića", *Artefakti*. Prilozi za povijest Srba u Hrvatskoj, br. 18., Rijeka, 2021., str. 11-24.

Mira KOLAR, „Dokument 13., “Bilješka velikog župana Rijeke dr. Rikarda Lenca o napuštanju Guvernerove palače 17. 11. 1918., u: „Dokumenti o vlasti Narodnog vijeća Države SHS nad Rijekom – listopad/studeni 1918. godine“, Vjesnik DAR, 41/42, 1999/2000., str. 3-38.

Mira KOLAR, „Dokument 14. Nepotpisana obavijest o talijanskoj okupaciji Rijeke 17. studenog 1918.“ u: „Dokumenti o vlasti Narodnog vijeća Države SHS nad Rijekom – listopad/studeni 1918. godine“, Vjesnik DAR, 41/42, 1999/2000., str. 3-38.

Irvin LUKEŽIĆ, “Zaboravljeni riječki velikan”, Sušačka revija, br. 44., Rijeka, 2003., str. 105-116.

Irvin LUKEŽIĆ, *Riječki ilirski triptihon i drugi ogledi*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 2007.

Milan MARJANOVIĆ, “Rijeka od 1860. Do 1918.”, u: *Rijeka: geografija, etnologija, ekonomija, saobraćaj, povijest, kultura*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1953., str. 215-253.

Goran MORAVČEK, *Rijeka – između mita i povijesti*, Adamić, Rijeka, 2006.

Maja POLIĆ, „Prilog poznavanju prilika u Rijeci i njezinu zaleđu uoči Hrvatsko-ugarske nagodbe te njihov utjecaj na hrvatski čitaonički pokret“, *Historijski zbornik*, vol. 62, br. 2., 2009., str. 391-410.

Ivo SUČIĆ, “Rijeka 1918.-1945.”, u: *Rijeka: geografija, etnologija, ekonomija, saobraćaj, povijest, kultura*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1953., str. 277-305.

Agneza SZABO, “Dualističko uređenje monarhije i posljedice za Hrvatsku. Hrvatsko-ugarska nagodba”, *Povijest Hrvata*, knj. 2., Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 419-475.

Skupina autora, *Povijest Rijeke*, Izdavački centar Rijeka, Skupština općine Rijeka, Rijeka, 1988.

Marija ŠEGOTA-NOVAK (ur.), Spomen knjiga koju je prigodom pedesetgodišnjice Narodne čitaonice riječke izdao Odbor, Adamić, Gradska knjižnica Rijeka, Rijeka, 2000.

Internetski izvori

Nepoznat autor:

Četnaest točaka predsjednika Wilsona. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13339>., pristup ostvaren 9. 7. 2023.

Madžaroni. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37946>., pristup ostvaren 9. 9. 2023.

Rapalski ugovor. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51831>., pristup ostvaren 15. 7. 2023.

Starosta. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57872>., pristup ostvaren 10. 9. 2023

Fiume- organe officiel pour la défense de la liberté de Fiume, PPMHP, 102036/1, Zbirka knjiga i periodike Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog Primorja, <https://digitalni.ppmhp.hr/?pr=iiif.v.a&id=16966>., pristup ostvaren 16. 7. 2023.

Zapisnik Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba o preuzimanju državne vlasti nad Rijekom 30. 10.1918.,https://www.facebook.com/ppmhp/posts/10157690674187322/?locale=hi_IN&paipv=0&eav=AfavFpTEqqMF1SMvfFhx1KGMcqdMbVdVXBvVflsfTScMxChpak3h1Ih7dbopd79fV4c&_rdr., pristup ostvaren 10. 9. 2023.

Poznat autor:

Željko BISTROVIĆ, „Riječke teme u kraljevičkom listu Primorac“, *Primorski Hrvat*, udruga za promicanje baštine, <https://www.primorskihrvat.hr/povijest-2/rijecke-teme-u-kraljevickom-listu-primorac/>, pristup ostvaren 16. 7. 2023.

Mario PINTARIĆ, „*Viva il Clemente, il Pacifico, il Magnanimo, l’Augustissimo Imperatore nostro Francesco Giuseppe I.*“: zaboravljena riječka fontana cara Franje Josipa I., blog objavljen (25. 3. 2020.) na stranici projekta „Et tibi dabo: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine“, <https://donart.uniri.hr/mario-pintaric-viva-il-clemente-il-pacifico-il-magnanimo-laugustissimo-imperatore-nostro-francesco-giuseppe-i-zaboravljena-rijecka-fontana-cara-franje-josipa-i/>, pristup ostvaren 2. 7. 2023.

Milka ŠUPRAHA-PERIŠIĆ, „Čuvari građanskog vremena“, *Vijenac*, br. 8./175, Zagreb, 2000.,, <https://www.matica.hr/vijenac/175/cuvari-graanskoga-vremena-17173/>, pristup ostvaren 10. 9. 2023.

6. Popis priloga

Prilog 1.: Dokument kojim ban Antun pl. Mihalović proglašava dr. Rikarda Lenca velikim županom za grad Rijeku i okolicu, 31. 10. 1918.

Prilog 2.: Poledina istog dokumenta o proglašenju dr. Rikarda Lenca velikim županom za grad Rijeku i okolicu s pečatom Zemaljske vlade Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Prilog 3.: Troškovnik odvjetnika Rikarda Lenca, 31.1. 1931.

Prilog 4.: Potjerana iz luke američka flota stoji pred Rijekom, *Osvit*, br. 40, str. 628. Izrezak iz novina.

Prilog 5.: Zahvala koju Sokolsko društvo Sušak-Rijeka dostavlja Rikardu Lencu 29. 3. 1929.

Prilog 6.: Moje posljednje želje (rukopis), dr. Rikard Lenac, 19. 6. 1943.

Prilog 7: Obiteljska grobnica obitelji Lenac na Trsatskom groblju. Fotografija iz privatne arhive.